

Anna Chodorowska

Zapobieganie powtórnej wiktyimizacji ofiar przestępstwa zgwałcenia : wybrane aspekty proceduralne

---

Studia Prawnoustrojowe nr 15, 63-78

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Anna Chodorowska

Katedra Prawa Karnego Materialnego

Wydział Prawa i Administracji UWM

Zapobieganie powtórnej wiktyimizacji ofiar przestępstwa zgwałcenia – wybrane aspekty proceduralne

Zjawisko powtórnej i wielokrotnej wiktyimizacji coraz częściej staje się przedmiotem badań. Badania amerykańskie przeprowadzone na grupie 3131 mieszkańców Los Angeles wykazały, że wielokrotna seksualna wiktyimizacja stanowi zjawisko powszechne, gdyż spośród 433 ofiar seksualnych ataków 75% było ofiarami więcej niż jednokrotnie. Pojedyncze i wielokrotne ofiary seksualnej wiktyimizacji nie różniły się w zakresie takich zmiennych, jak: ogólne funkcjonowanie, zaburzenia psychiczne oraz zmienna demograficzna. Po wystąpieniu pierwszej wiktyimizacji cechy indywidualne ofiar nie miały wpływu na ryzyko kolejnych ataków¹.

Analizując dane uzyskane w Brytyjskim Przeglądzie Przestępczości, zastosowano 9 różnych metod analizy statystycznej i każda z nich wykazała występowanie podobnego wzorca. W badaniach tych stwierdzono, iż ok. 70% wszystkich przestępstw dotyczyło 14% badanych. Oznacza to, że osoby te podlegały wielokrotnej wiktyimizacji, a rewiktyimizacja stanowi znaczny procent ogółu przypadków wiktyimizacji. Przedstawione wyniki wskazują, iż strategie zapobiegania przestępczości powinny być ukierunkowane na zredukowanie poziomu wiktyimizacji i dotyczyć w głównej mierze osób narażonych na rewiktyimizację², zaś sama wiedza o wzorcach rewiktyimizacyjnych może dostarczyć podstaw do bardziej efektywnego zapobiegania temu zjawisku. Dokonana przez G. Farrella i A.C. Bouloukosa analiza wersji międzynarodowo-

---

¹ S.B. Sorenson, J.M. Siegel, J.M. Golding i in., *Repeated sexual victimization*, "Violence and Victims" 1991, nr 4, s. 299–308; cyt. za: B. Hołyst, *Wiktyimologia*, wyd. III, Warszawa 2006, s. 783.

² G. Farrell, *Multiple victimization: its extent and significance*, "International Review of Victimology" 1992, nr 2, s. 85–102; cyt. za: B. Hołyst, *Wiktyimologia* (2006), s. 784.

wych badań opinii ofiar z lat 1989, 1992 i 1996 wykazała, że powtórna wiktyimizacja jest szeroko rozpowszechniona w objętych ankietą uprzemysłowionych krajach. Według ww. autorów, aż 40–60% przestępstw na tle seksualnym popełniono przeciwko tym samym kobietom³.

Przestępstwo zgwałcenia to nie tylko tragiczne w skutkach obrażenia fizyczne, ale często także długotrwałe konsekwencje psychiczne w postaci m.in. zaburzeń emocjonalnych, określanых mianem zespołu zaburzeń stresu pourazowego (ang. *post-traumatic stress disorder* – PTSD)⁴. Charakterystyczne symptomy PTSD to:

1. ponowne przeżywanie zdarzenia w postaci powtarzających się natrączywych wspomnień, myśli, powracających koszmarnych snów o wydarzeniu;

2. uporczywe unikanie bodźców związanych ze zdarzeniem lub ogólna utrata wrażliwości na bodźce poprzez unikanie myśli lub uczuć związanych z gwałtem; unikanie działań lub sytuacji, które mogłyby wywołać dramatyczne wspomnienie, obniżanie ogólnej aktywności, np. brak zainteresowania pracą lub szkołą, uczucie obojętności lub chłodu w kontaktach z ludźmi, poczucie braku perspektyw na przyszłość;

3. utrzymujące się objawy psychofizjologicznego pobudzenia, w tym: trudności z zasypianiem, drażliwość lub wybuchy gniewu, trudności z koncentracją, nadmierna czujność, przesadne reakcje na bodźce⁵.

Z tych też względów, mając na uwadze zarówno skutki psychiczne, jak i fizyczne doznane przez pokrzywdzoną zgwałceniem, dalsze pogłębianie krzywdy powinno być niedopuszczalne. Niestety, postępowanie przygotowawcze, a następnie sądowe niejednokrotnie nie chroni ofiary przestępstwa, narażając ją na ciężkie przeżycia związane z przesłuchaniami i zeznaniami w sprawie tak osobistej, jak i intymnej. W tej sytuacji, oprócz jednorazowej krzywdy doznanej w momencie popełnienia przestępstwa (wiktyimizacja pierwotna), dochodzi do dodatkowych licznych przykrości psychicznych i moralnych, stanowiących efekt niewłaściwej reakcji społeczeństwa. Ma to też związek z koniecznością uczestniczenia w odtwarzaniu okoliczności zdarzenia w toku postępowania przygotowawczego i sądowego, zwłaszcza jeżeli ich uczestnicy w sposób nieodpowiedni, bezwzględny i nietaktowny odnoszą się

³ B. Hołyst, *Wiktyimologia*, wyd. IV, Warszawa 2011, s. 883–884.

⁴ W amerykańskiej psychiatrii PTSD definiuje się jako „wystąpienie zespołu charakterystycznych symptomów w następstwie osobistego kontaktu z czynnikiem ekstremalnie traumatyzującym, który pozostaje w bezpośrednim związku z wydarzeniem grożącym ofierze śmiercią, poważnym uszkodzeniem ciała lub innym naruszeniem integralności cielesnej”. Zob. J. Warylewski, *Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności*, [w:] A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. I: *Komentarz do artykułów 117–221*, Warszawa 2010, s. 783.

⁵ S. Kluczyńska, *Psychologiczne konsekwencje gwałtu*, „Niebieska Linia” 2002, nr 1, s. 11–12; M. Lis-Turlejska, *Psychologiczne konsekwencje traumatycznego stresu – współczesne kierunki badań*, „Nowiny Psychologiczne” 2000, nr 2, s. 25–38.

do ofiary przestępstwa (wiktyimizacja wtórna)⁶. Należy zatem zwrócić uwagę na to, by traktować ofiarę gwałtu z jak największym taktem i obiektywizmem pozbawionym stereotypowego myślenia.

Wiele badań naukowych wskazuje, iż ofiary przestępstw seksualnych doświadczają głębokiej traumy, pozostającej niejednokrotnie na całe życie, a także cierpienia i poczucia krzywdy. Ich stan psychiczny często wymaga interwencji kryzysowej. Powoduje to niejednokrotnie brak zdolności do odтворzenia szczegółów zdarzenia oraz w znacznym stopniu wpływa na trudność porozumienia się z przedstawicielem organów ścigania. Różnica w stosunku do ofiar innych kategorii przestępstw uwidacznia się także w samym zachowaniu podczas składania zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa. Często przejawia się to w formie apatii, pozornego spokoju bądź też podniecenia, niepokoju, zażenowania, wstydu lub obawy, że osoba przesłuchująca nie uwierzy w zeznania. Ofiary zgwałcenia nie potrafią często złożyć przebiegu zdarzenia w logiczną i spójną całość, pamiętając tylko o nieistotnych szczegółach, albo wręcz nie są w stanie powiedzieć nic na temat tego, co się zdarzyło. Zachowania takie mogą powodować ograniczenie zaufania prokuratora lub policjanta co do wiarygodności składanych zeznań, a to może z kolei powodować frustrację pokrzywdzonych i ich wtórną wiktyimizację⁷.

Mając powyższe na uwadze, podjęto na arenie międzynarodowej pewne kroki w celu wypracowania standardów postępowania wobec ofiar przestępstw seksualnych. Chodziło przede wszystkim o uzmysłowienie przedstawicielom wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania specyfiki pracy z ofiarami tego rodzaju przestępstw. Do najważniejszych dokumentów Organizacji Narodów Zjednoczonych, Rady Europy i Unii Europejskiej, określających minimalne standardy postępowania wobec ofiar przestępstw seksualnych i ich pozycji w postępowaniu karnym, należy zaliczyć:

- Europejską konwencję o kompensacji dla ofiar przestępstw popełnionych z użyciem przemocy z 24 listopada 1983 r.;
- Rekomendację Nr R (85) 11 Komitetu Rady Ministrów z 28 czerwca 1985 r. w sprawie pozycji ofiary w prawie i procesie karnym;
- Rekomendację Nr R (87) 21 Komitetu Rady Ministrów z 17 września 1987 r. w sprawie pomocy dla ofiar i zapobiegania wiktyimizacji;
- Dyrektywę Rady Unii Europejskiej z 29 kwietnia 2004 r. odnoszącą się do kompensaty dla ofiar przestępstw;

---

⁶ Zob. B. Popielski, *Zapobieganie przestępczości seksualnej*, [w:] W. Gutekunst (red.), *Przestępczość seksualna. Materiały III Wrocławskiego Sympozjum Kryminologicznego 19–20 X 1973 r.*, Wrocław 1974, s. 317 i nast.; E. Kolińska, *Przesłuchanie zgwałconej kobiety – wtórna wiktyimizacja środowiska, w postępowaniu organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości*, „Jurysta” 2003, nr 9–10, s. 22; E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Prawa ofiar przestępstw*, Warszawa 2009, s. 18.

⁷ C. Kulesza, *Rola pokrzywdzonego w procesie karnym w świetle ustawodawstwa i praktyki wybranych krajów zachodnich*, Białystok 1995, s. 70–71 i 107–108.

- Decyzję ramowa Unii Europejskiej z 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym;
- Deklarację ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy z 1985 r.

Międzynarodowe działania podejmowane na rzecz poprawy sytuacji ofiar przestępstw, w tym ofiar przestępstw seksualnych, miały wpływ na polskie organizacje pozarządowe, a następnie rządowe. Pierwsze istotne próby poprawienia położenia ofiar przestępstw podjęte zostały w latach 70. i 80. XX wieku. Były to w szczególności wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawie wzmocnienia ochrony interesów pokrzywdzonego w postępowaniu sądowym w sprawach karnych z 26 listopada 1976 r. (VI KZP 11/75); uchwalenie w 1974 r. ustawy o funduszu alimentacyjnym (Dz.U. z 1991 r., nr 45, poz. 200); utworzenie 7 listopada 1985 r. Fundacji Pomocy Ofiarom Przestępstw.

W 1999 r. Ministerstwo Sprawiedliwości we współpracy z instytucjami i organizacjami rządowymi i pozarządowymi przygotowało Polską Kartę Praw Ofiar. W jej przedmowie czytamy: „Karta przypominać ma policjantom, prokuratorom i sędziom, że dążąc do zebrania materiału dowodowego oraz ustalenia i osądzenia faktycznych sprawców przestępstw, nie mogą zapominać o szczególnej sytuacji pokrzywdzonego”. Dokument ten zawierał wiele postanowień zasługujących na aprobatę. W pkt 6 i 7 Karty stwierdzono, że postępowanie w sprawach o przestępstwo zgwałcenia powinno być prowadzone szczególnie starannie, najlepiej przez przygotowane do tego osoby, które zadbają, by ofiara nie była wielokrotnie przesłuchiwana, niepotrzebnie wzywana lub konfrontowana ze sprawcami. W pkt 15 wskazano, że ofiary tego rodzaju przestępstw powinny być przesłuchiwane przez policjantów tej samej płci, a w myśl pkt 9 i 11 mają prawo domagać się utajnienia swoich danych i zachowania anonimowości w sprawozdaniach prasowych, telewizyjnych, w Internecie i innych mediach.

Na uwagę zasługują także Wytyczne Prokuratora Generalnego z 11 grudnia 2000 r., których celem było wypracowanie reguł postępowania z ofiarami zgwałceń zapobiegających wtórnej wiktymizacji. Zwrócono w nich uwagę na kwestię właściwego przesłuchania pokrzywdzonego i szczególną staranność przesłuchiwania w charakterze świadka ofiary zgwałcenia, w celu zapewnienia jej należytej ochrony przed zbędnymi dolegliwościami postępowania⁸. W kolejnych Wytycznych z 9 kwietnia 2001 r. zalecono, aby przesłuchanie takie było jednorazowe, chyba że ujawnią się okoliczności uzasadniające konieczność przesłuchania uzupełniającego. Czas i miejsce przesłuchania należy ustalać w taki sposób, aby nie narażać osoby pokrzywdzonej na kontakt z osobą podejrzaną o popełnienie przestępstwa. W przypadku, gdy pokrzyw-

⁸ Wytyczne Prokuratora Generalnego z 11 grudnia 2000 r., PR I/900/17/2000.

dzonym jest dziecko, przesłuchanie należy w miarę możliwości przeprowadzić w placówce, która posiada przystosowane do tego rodzaju czynności specjalne pomieszczenie, zaś konfrontacja z podejrzanym powinna być ograniczona do minimum i zawsze prowadzona przez prokuratora. Pokrzywdzoną zgwałconą należy kierować na kompleksowe badania lekarskie (ginekologiczne, a także w zakresie rodzaju i charakteru doznanych obrażeń). Czynności okazania winny być przeprowadzone przy użyciu lustra weneckiego, chyba że pokrzywdzony wnosi o dokonanie okazania bezpośredniego⁹. W najnowszych Wytycznych z 20 lutego 2009 r. zalecono zaś, aby stałą praktyką organów ścigania były działania zapewniające pokrzywdzonym korzystanie z przysługujących im uprawnień procesowych oraz istniejących form wspierania: finansowego, psychologicznego, terapeutycznego, socjalnego oraz każdego innego niezbędnego dla zapewnienia im ochrony i poczucia bezpieczeństwa osobistego. Wskazano, aby zarówno w trakcie postępowania przygotowawczego, jak i sądowego pokrzywdzony nie był narażony na konieczność udzielania odpowiedzi na pytania niezwiązane z istotą sprawy, a naruszające jego godność, np. dotyczące szczegółów życia intymnego¹⁰.

Z kolei w 2003 r. z inicjatywy Towarzystwa Rodziny i Centrum Praw Kobiet przeprowadzono ogólnopolską akcję „Gwałt”. W programie prowadzonym przez przedstawicieli różnych zawodów: prokuratora, seksuologa, psychologa i psychoterapeutę uczestniczyli funkcjonariusze z większości komend wojewódzkich. Akcja miała na celu uwrażliwienie policjantów na potrzeby osób pokrzywdzonych tym przestępstwem, wskazanie metod postępowania wobec tej grupy ofiar, sposobu prowadzenia przesłuchań, a także przyczynienie się do przeprowadzenia szkoleń dla policjantów pod kątem zachowań w stosunku do ofiar. Jednak trudno mówić o jakimś wzorcowym modelu postępowania. Każdy przypadek jest indywidualny i wszystko zależy od sytuacji, stanu ofiary itd. Najważniejszy staje się wówczas profesjonalizm policjantów, którzy sami muszą wyczuć i dopasować swoje postępowanie do sytuacji i stanu, w jakim znajduje się ofiara zgwałcenia. Przesłuchanie należy prowadzić w warunkach zapewniających poszanowanie prywatności i godności osobistej. W czynnościach tych, na życzenie ofiary, powinien towarzyszyć jej ktoś bliski. Wybór osoby prowadzącej przesłuchanie należy pozostawić osobie pokrzywdzonej, choć przyjmuje się, że powinna być to osoba tej samej płci. Zdaniem Z. Izdebskiego, policjanci mają opanowany schemat postępowania, znają procedury i kolejność czynności, które muszą podjąć. Ważny jest jednak sposób, w jaki działają¹¹.

⁹ Wytyczne Prokuratora Generalnego z 9 kwietnia 2001 r., PR I/900/8/2001.

¹⁰ Wytyczne Prokuratora Generalnego z 20 lutego 2009 r., [online] <www.zielona-gora.po.gov.pl>.

¹¹ M. Michalski, *Profesjonalnie traktować ofiary (wywiad z prof. dr. hab. Z. Izdebskim)*, „Gazeta Policyjna” 2004, nr 17, s. 3.

Przesłuchanie należy prowadzić w sposób rzeczowy, taktowny i spokojny. Niedopuszczalne jest osądzanie ofiary za jej brak ostrożności i sugerowanie, że sprowokowała to zdarzenie. Niestety, to właśnie w przypadku zgwałceń zarówno policjanci, prokuratorzy, a nawet sędziowie ulegają często stereotypom i do zeznań ofiary niejednokrotnie podchodzą z dużym sceptycyzmem, w szczególności w sytuacji, gdy sprawcy byli jej wcześniej znani. Często dają do zrozumienia, iż to ona sama prowokującym, wyzywającym lub lekkomyślnym zachowaniem przyczyniła się do zgwałcenia. Podczas przesłuchania niejednokrotnie padają ze strony przesłuchującego stwierdzenia: „gdyby spódniczka była dłuższa”, „gdyby pojechała pani taksówką, do zdarzenia by nie doszło”, „poszła pani z nim do jego mieszkania, no i czego pani się spodziewała”, „piła pani alkohol z nieznanym mężczyzną”, „tańczyła pani wyzywająco, co pani chciała osiągnąć” itd.¹² Niejednokrotnie ofiary muszą odpierać ataki nie tylko ze strony prowadzących przesłuchanie, ale również obrońców oskarżonych na sali sądowej. Zdarza się, że mowa obrończa przeradza się w mowę oskarżycielską wobec pokrzywdzonej. Obrońcy, chcąc za wszelką cenę osiągnąć określony cel procesowy, posługują się niedopuszczalnymi działaniami, naruszają zasady etyki zawodowej. Przejawia się to szczególnie w negatywnym ocenianiu pokrzywdzonej w aspekcie moralno-obyczajowym, przy użyciu sformułowań w rodzaju: „zmienia chłopaków jak rękawiczki”, „łatwa”, „prowadzi się nagannie”, „mógł ją mieć każdy”. Można tutaj przywołać słowa B. Hołysta: „Najłatwiej uwolnić sprawcę od winy i kary, atakując ofiarę, czyniąc z niej autora zbrodni”¹³.

Stereotypowe myślenie części funkcjonariuszy prowadzących sprawę o zgwałcenie potwierdziły wyniki monitoringu przeprowadzonego w okresie od sierpnia 1999 r. do stycznia 2000 r. w wybranych komisariatach Policji w Warszawie, Gdańsku, Łodzi, Częstochowie i Krakowie. Policjanci często dzielili zgwałcenia na czyste (książkowe) i inne. Rozpowszechnione okazało się przekonanie, że w sytuacji, gdy kobieta pije alkohol na spotkaniu towarzyskim i w takich okolicznościach zostanie zgwałcona, nie jest to już zgwałcenie czyste. Według części respondentów, 90% zgłoszeń od osób dorosłych to „pseudogwałty” (np. zgłoszenia od kobiet, które uczestniczyły na libacji alkoholowej w towarzystwie nieznanymi mężczyznami). Czystych zgwałceń, zdaniem respondentów, jest zaledwie 3–5%. Monitoring wykazał ponadto, że policjanci stosują roboczy podział ofiar na niewinne i te, które same zasłużyły na to, co je spotkało. Zachodzi zatem obawa, że dochodzi do nierównego traktowania kobiet-ofiar zgwałcenia oraz zniechęcania ich do składania wniosku o ściganie¹⁴.

¹² E. Kolińska, op. cit., s. 22 i nast.

¹³ B. Hołyst, *Wiktymologia*, Warszawa 1990, s. 233.

¹⁴ K. Bajończyk, B. Zadumińska, *Raport z wyników monitoringu. Przestrzeganie praw człowieka w postępowaniu przygotowawczym w stosunku do kobiet ofiar zgwałcenia*, Kraków 2000, s. 8 (niepubl.).

Zadziwiająco były również wypowiedzi policjantów na temat prostytutek. Wielu respondentów twierdziło, że zgwałcenie w tym przypadku powinno być wpisane w ryzyko zawodowe¹⁵.

Na przełomie 2005 i 2006 r. przeprowadzono kolejny monitoring poświęcony przestrzeganiu praw ofiar zgwałcenia w postępowaniu przygotowawczym. Badaniem zostały objęte miejskie komendy, komisariaty gminne i wiejskie w województwie małopolskim, śląskim i podkarpackim. Wywiady i badania ankietowe przeprowadzono łącznie w 35 placówkach Policji. Ze zgromadzonych informacji wynika, iż Policja nadal nie wypracowała standardów pracy z ofiarami zgwałcenia. Zdarzało się, że funkcjonariusze z jednej strony wykazywali opieszałość i niechęć do podejmowania czynności w wypadku ewidentnych naruszeń prawa (np. kwestionowali fakt zgwałcenia w sytuacji, gdy ofiarą była kobieta bezdomna lub z problemem alkoholowym), z drugiej zaś przekraczali swoje kompetencje, podejmując pozaproceduralnie czynności lub współpracując z prywatnymi gabinetami medycznymi. Według relacji ofiar zgwałcenia, policjanci często kierowali się stereotypami, osobistymi doświadczeniami, a także sympatią lub antypatią wobec ofiar i na tej podstawie podejmowali bądź nie czynności przypisane do prowadzonych postępowań. Ponadto, w opinii autorki monitoringu, sam standard postępowania w ramach postępowania przygotowawczego był wyraźnie „autorski” i przybiegał różnie, a przy pierwszym, najważniejszym kontakcie z ofiarą często brakowało jakiegokolwiek kontroli lub choćby konsultacji z prokuraturą w zakresie oceny znamion przestępstwa¹⁶.

Należy pamiętać, iż niewłaściwie przeprowadzone postępowanie może stanowić dla osoby zgwałconej bardziej dotkliwą interwencję w intymną sferę życia i wyrządzić większą szkodę niż samo przestępstwo. Dlatego tak istotne jest, aby prowadzący przesłuchanie byli do tego odpowiednio przygotowani. W systemie szkoleń policjantów problematyce zgwałceń nie poświęca się jednak zbyt wiele miejsca¹⁷. Aby poprawić profesjonalizm pracy funkcjonariuszy, powinno się wprowadzić zajęcia na temat prowadzenia postępowań w sprawie zgwałceń, rozmów z ofiarami oraz sposobu zachowania wobec ofiary. Zdaniem Z. Izdebskiego błędy, które popełniają policjanci, powielają również prokuratorzy i sędziowie. Wiele do życzenia pozostawia praca lekarzy, którzy nie mają jasno określonych standardów postępowania ze zgwałconymi. Wszystkie grupy zawodowe są niedostatecznie przygotowane do kontaktów z ofiarami¹⁸. Szkolenia powinny obejmować nie tylko procedury prawne, ale też wiedzę z psychologii, medycyny sądowej, seksuologii oraz kryminalistyki.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ B. Zadumińska *Raport z wyników monitoringu. Sytuacja ofiar zgwałcenia w postępowaniu przygotowawczym*, Kraków 2006, s. 24 i nast. (niepubl.).

¹⁷ E. Kolińska, op. cit., s. 25. Por. B. Hołyst, *Policja na świecie*, Warszawa 2011, s. 67–93.

¹⁸ M. Michalski, op. cit., s. 3.

To właśnie w niedostatecznej znajomości tych dyscyplin można upatrywać przyczyn popełnianych przez przesłuchujących błędów. Szkoleniem tego typu powinni być objęci również studenci wydziałów lekarskich. Wiedzę na temat seksualności człowieka przekazuje się im obecnie w formie szczątkowej lub nie przekazuje się jej wcale. W konsekwencji nie nabywają umiejętności trafnej i szybkiej podstawowej diagnozy i interwencji seksuologicznej.

Kwestię odbytych szkoleń, udziału w seminariach i warsztatach poruszono także w przytaczanym wcześniej monitoringu przeprowadzonym na przełomie 2005 i 2006 r. Wynika z niego, że w jakimkolwiek szkoleniu lub seminarium z omawianej tu problematyki uczestniczyła niepełna połowa funkcjonariuszy pracujących z ofiarami zgwałceń¹⁹. Natomiast z monitoringu dotyczącego trybu oraz metodologii pracy lekarzy, przeprowadzonego na podstawie danych uzyskanych z Krakowskiego Ośrodka Obdukcyjnego, oraz indywidualnych doświadczeń funkcjonariuszy z biegłymi lekarzami wynika, że obdukcje ofiar zgwałcenia prowadzone były w systemie ambulatoryjnym i – o ile ofiary nie były „dowiezione” przez Policję – badania były odpłatne. Dla wielu kobiet tego typu rozwiązanie proceduralne stanowiło poważny problem. Lekarze sporządzający oględziny oraz sprawozdania obdukcyjne posiadali jedynie ogólną wiedzę kryminalistyczną²⁰.

Prawidłowe postępowanie w przypadku zgwałcenia wymaga od strony leczniczej i sądowo-lekarskiej współpracy lekarza z organami ścigania. Badanie ofiary powinno być przeprowadzone w jednym specjalistycznym szpitalu przez lekarza mającego doświadczenie w postępowaniu z tego typu przypadkami i potrafiącego we właściwy sposób zabezpieczyć materiał dowodowy. Zdarza się, że zgwałcone kobiety leczone są w wielospecjalistycznym szpitalu przez różnych lekarzy. Wówczas prawidłowość sporządzenia dokumentacji i zabezpieczenia materiałów pozostawia wiele do życzenia. Przeprowadzający badania powinien dysponować zestawem zawierającym niezbędne materiały do pobrania i zabezpieczenia śladów. Ofiara zgwałcenia, która trafia do szpitala, powinna być przyjmowana w trybie pilnym, bezpośrednio po pacjentach w stanie nagłego zagrożenia życia, a same badania odbywać się w obecności osoby tej samej płci²¹.

W celu zwiększenia poczucia bezpieczeństwa i komfortu ofiar oraz przyczynienia się do skutecznego poinformowania o ich prawach i zapewnienia właściwego zabezpieczenia materiału dowodowego (co w konsekwencji sprzyjać ma częstszym decyzjom kobiet o zgłaszaniu tego typu przestępstw i skuteczniejszemu ściganiu przestępstw) z inicjatywy Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania oraz w wyniku prac międzyresortowych w ramach

¹⁹ B. Zadumińska, *Raport z wyników monitoringu. Sytuacja ofiar...*, s. 17.

²⁰ Ibidem, s. 29–30.

²¹ V.J. DiMaio, D. DiMaio, B. Świątek, Z. Przybylski (red.), *Medycyna sądowa*, Wrocław 2010, s. 412–413.

Platformy działania „Stop przemocy seksualnej w Polsce” została opracowana, a następnie 25 listopada 2010 r. podpisana pierwsza w Polsce „Procedura postępowania Policji i placówki medycznej z ofiarą przestępstw seksualnych”. Zostanie ona upowszechniona w placówkach opieki medycznej i jednostkach Policji. Opracowany również zostanie, towarzyszący Procedurze, informator „Prawa ofiary przemocy seksualnej”, który będzie przekazywany ofierze przemocy seksualnej w placówkach medycznych i w jednostkach Policji²².

Zgodnie z Procedurą, zgłoszenie o popełnieniu zgwałcenia przyjmuje funkcjonariusz tej samej płci co ofiara, przeszkolony w zakresie kontaktu z ofiarą przemocy seksualnej, przy zachowaniu zasad prywatności, które minimalizują uczucie skrępowania. Funkcjonariusz ten informuje osobę pokrzywdzoną o przysługujących jej prawach w formie ustnej oraz pisemnej, a następnie niezwłocznie przewozi ją pojazdem służbowym Policji do placówki medycznej, z którą współdziała jednostka organizacyjna Policji przyjmująca zgłoszenie. Personelowi medycznemu przekazany zostaje pakiet kryminalistyczny do zabezpieczania śladów, a następnie lekarz przeprowadza wywiad lekarski, badanie przedmiotowe i ginekologiczne (w obecności osoby asystującej: lekarza, pielęgniarki lub położnej oraz wskazanej przez ofiarę zaufanej osoby dorosłej). W przypadku osoby małoletniej – dziewczynki, badanie wykonuje lekarz ginekolog-położnik, a w przypadku chłopca – chirurg dziecięcy lub chirurg we współpracy z lekarzem ginekologiem-położnikiem. Ponadto dokonuje on rozpoznania i ustabilizowania stanów nagłych, oceny i leczenia urazów, pobrania i zabezpieczenia materiału do badań bakteriologicznych, zapobiegania zakażeniom przenoszonym drogą płciową, a także ustala termin wizyt kontrolnych i pomocy psychoterapeutycznej. Lekarz za zgodą ofiary wzywa psychologa, który udziela pomocy psychologicznej. Zabezpiecza też i przekazuje za pokwitowaniem funkcjonariuszowi materiał biologiczny, zgodnie z zawartością pakietu kryminalistycznego dostarczonego przez Policję. Na wyposażeniu oddziałów SOR i ginekologicznych izb przyjęć powinny znajdować się pakiety kryminalistyczne do zabezpieczenia śladów przestępstw na tle seksualnym. W przypadku, gdy ofiara zgłosiła się w pierwszej kolejności do placówki medycznej, lekarz po uzyskaniu zgody pokrzywdzonej przestępstwem powiadamia Policję lub prokuraturę o popełnieniu zgwałcenia. Gdy ofiarą zgwałcenia jest osoba małoletnia, powiadomienie Policji lub prokuratury oraz rodziców lub prawnych opiekunów jest obligatoryjne. Placówka medyczna po przeprowadzonym badaniu zapewnia ofierze prysznic, odzież zastępczą (bielizna, dres) oraz posiłek i kieruje ofiarę do najbliższej lokalnej organizacji społecznej wyspecjalizowanej w udzielaniu pomocy tej grupie pokrzywdzonych (prawnik, terapeuta, psycholog)²³.

²² Procedura postępowania Policji i placówki medycznej z ofiarą przemocy seksualnej, [online] <www.rownetraktowanie.gov.pl>.

²³ Ibidem.

Niezwykle istotnym elementem Procedury jest wyposażenie Policji w pakiety kryminalistyczne do zabezpieczenia śladów przestępstwa i udostępnianie ich personelowi medycznemu w przypadku konieczności przeprowadzenia oględzin ciała ofiary i zabezpieczenia dowodów dla potrzeb postępowania karnego. Gotowy zestaw odpowiednio dobranych narzędzi i materiałów z dołączoną instrukcją użycia, zdaniem byłego komendanta głównego Policji A. Matejuka, daje gwarancję, że żaden etap badania nie zostanie przeoczony bądź nieprawidłowo przeprowadzony. Umożliwiłoby to lekarzowi zastosowanie właściwego i wystandaryzowanego toku postępowania. W opinii Ministerstwa Sprawiedliwości, z uwagi na zróżnicowany sposób dotychczasowej współpracy Policji z placówkami medycznymi w zakresie postępowania z ofiarami przestępstw seksualnych opracowanie przedmiotowej Procedury było konieczne i wskazane. Przyczynić się ona powinna do podwyższenia standardów działań w tym zakresie, ujednolicić wykonywanie niezbędnych czynności przez organy postępowania, zabezpieczyć w sposób maksymalny interesy osób pokrzywdzonych oraz wpłynąć na skuteczniejsze zwalczanie i ściganie tego typu przestępstw²⁴.

Na szczególną uwagę zasługuje także Krajowy Program na rzecz Ofiar Przestępstw na lata 2009–2013²⁵. Celem Programu jest wypracowanie i wdrożenie systemowych rozwiązań służących udzieleniu pomocy ofiarom przestępstw oraz wzmocnieniu ich pozycji w systemie prawnym i społecznym. Cel ten realizowany jest poprzez:

- utworzenie ogólnopolskiej struktury, której zadaniem będzie udzielenie wszechstronnej pomocy osobom pokrzywdzonym;
- zwiększenie skuteczności i dostępności pomocy udzielanej osobom pokrzywdzonym;
- opracowanie projektu ustawy o pomocy pokrzywdzonym;
- zapewnienie dostępu do wyczerpującej i rzetelnej informacji oraz profesjonalnej pomocy, także tej specjalistycznej;
- opracowanie standardów postępowania z osobami pokrzywdzonymi przestępstwem;
- podnoszenie wrażliwości społecznej wobec osób pokrzywdzonych oraz podnoszenie kompetencji osób zajmujących się udzieleniem pomocy pokrzywdzonym²⁶.

W ramach Programu można wyróżnić działania o charakterze pomocowym, informacyjnym i edukacyjnym. W zakresie działań organizacyjnych

²⁴ Ibidem.

²⁵ Krajowy Program na rzecz Ofiar Przestępstw na lata 2009–2013, opracowany na podstawie Zarządzenia Prezesa Rady Ministrów nr 78 z 30 lipca 2007 r. (niepubl.). Stworzenie kompleksowego programu pomocowego wynikało z zaleceń międzynarodowych, kształtujących politykę postępowania z pokrzywdzonymi, w tym, z dokumentów przyjętych przez organizacje międzynarodowe, a przytaczanych w niniejszej artykule, Zaleceń Rady Europy Nr R (85) 11 oraz Nr R (87) 21 i Decyzji Ramowych Unii Europejskiej 2001/220/WsiSW.

²⁶ Ibidem, s. 8.

najważniejsze jest utworzenie ogólnopolskiego systemu w formie struktury Sieci Pomocy Ofiarom Przestępstw poprzez m.in. utworzenie 16 Ośrodków Pomocy dla Osób Pokrzywdzonych na terenie całego kraju. Obecnie w każdym województwie funkcjonuje tego rodzaju instytucja pomocowa. Zlokalizowane one zostały przy organizacjach pozarządowych, samorządowych lub kościelnych, a wyłonione przez Ministra Sprawiedliwości w ramach ogłoszonego konkursu. W ośrodkach udzielana jest bezpłatna pomoc prawna, psychologiczna i socjalna. Ponadto zadaniem Ośrodka jest wypracowanie dobrych praktyk we współpracy z innymi instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi w celu wzmocnienia mechanizmów ochrony osób pokrzywdzonych przestępstwem. Praca Ośrodka opiera się w znacznej mierze na grupie wolontariuszy pełniących funkcję opiekunów ofiar, których zadaniem jest zapewnienie osobie pokrzywdzonej pomocy świadczonej poza ośrodkiem oraz wsparcia w zależności od indywidualnych potrzeb. Działalność Ośrodków finansowana jest obecnie w głównej mierze z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym Przestępstwem oraz Pomocy Postpenitencjarnej²⁷.

Oprócz działań pomocowych realizowane są także działania, których celem jest zagwarantowanie osobom pokrzywdzonym przestępstwem powszechnego dostępu do informacji z zakresu prawa oraz na temat różnych form pomocy. W ramach tych działań utworzono ogólnopolski telefon informacyjno-interwencyjny. Taka forma pomocy skierowana jest nie tylko do osób pokrzywdzonych, ale również członków ich rodzin oraz osób posiadających informację o przestępstwie. Ponadto utworzono stronę internetową www.pokrzywdzeni.gov.pl, która jest drugim źródłem informacji w zakresie rozpowszechniania wiedzy o krajowych i europejskich systemach prawnych, a także różnych formach pomocy. Program przewiduje również wydanie „Karty Pokrzywdzonego Przestępstwem”, która docelowo zastąpi druk „Pouczenia pokrzywdzonego o podstawowych uprawnieniach i obowiązkach”. Głównym celem Karty jest przekazanie osobie pokrzywdzonej w sposób czytelny spisu podstawowych uprawnień, jakie jej przysługują w świetle obowiązujących przepisów prawa oraz informacji o możliwości uzyskania pomocy. Karta dostępna jest w instytucjach państwowych, a także innych instytucjach niosących pomoc (np. placówki oświatowe, zakłady opieki zdrowia, ośrodki pomocy społecznej)²⁸. W zakresie działań edukacyjnych realizowane są natomiast szkolenia dla poszczególnych grup zawodowych wchodzących w kontakt z ofiarami przestępstw w celu podnoszenia ich kompetencji, wymiany doświadczeń i najlepszych praktyk w tym zakresie²⁹.

Jak już wspomniano, postępowanie karne w sprawach o przestępstwo zgwałcenia przeważnie łączy się z dodatkowymi przykrościami i cierpieniami

²⁷ Ibidem, s. 13–16.

²⁸ Ibidem, s. 21–27.

²⁹ Ibidem, s. 28.

psychicznymi osoby pokrzywdzonej, nawet przy przestrzeganiu przez organy procesowe wszystkich wymogów proceduralnych, gdyż dotyka jej najbardziej intymnej sfery życia prywatnego, roztrząsa zdarzenie, o którym ofiara chciałaby zapomnieć³⁰. W uchwale z 21 grudnia 1972 r. dotyczącej przestępstwa zgwałcenia Sąd Najwyższy trafnie zwrócił uwagę, iż w trakcie czynności procesowych zawsze należy zwracać uwagę na to, aby nie narażać osoby pokrzywdzonej na zbędne przykrości i w miarę możliwości unikać wielokrotnego jej przesłuchiwanie³¹. Niestety, zdarza się, że osoba pokrzywdzona przesłuchiwana jest kilka, a nawet kilkanaście razy.

Na uwagę zasługuje wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 15 lutego 1996 r. oceniający zdecydowanie negatywnie postępowanie karne, „w którym pokrzywdzona zgwałceniem zbiorowym była 25 razy wzywana do udziału w czynnościach procesowych, bądź o nich zawiadamiana, a 14 razy żądano od niej zeznań o przebiegu zdarzeń przed coraz to innymi osobami, także w konfrontacji z każdym sprawcą jej krzywdy”. Sąd wskazał na „potrzebę chronienia każdego pokrzywdzonego przed zbędnymi dolegliwościami postępowania karnego”. W dalszej części sąd uzasadniał, iż „takie metody śledcze mogą być powodem unikania postępowania karnego przez coraz to większą liczbę zgwałconych, zaś wielokrotne przesłuchania, konfrontacje i podobne czynności nie służą ustaleniu prawdy materialnej, lecz powodują zazwyczaj skutki zdecydowanie przeciwne”. Zwrócił także uwagę na potrzebę przekazywania spraw o zgwałcenia pracownikom wykwalifikowanym i przygotowanym do odpowiedniego postępowania z ofiarami, tudzież potrafiącym zabezpieczyć niezbędne dla celów postępowania dowody³².

Interesujące są w tej materii wyniki przytaczanego monitoringu przeprowadzonego w okresie od sierpnia 1999 do stycznia 2000 r., z których wynika, iż choć większość policjantów ma świadomość, że wielokrotne przesłuchanie ofiary naraża ją na dodatkowe cierpienia, to ich zdaniem i tak powinno być ich więcej niż jedno. Optymalnym rozwiązaniem, zdaniem respondentów, byłoby trzykrotne przesłuchanie osoby pokrzywdzonej, jedno przez policjanta, drugie przez prokuratora i trzecie przez sąd³³.

Na uwagę zasługuje także dodany ustawą z 10 stycznia 2003 r.³⁴ przepis art. 185a i b dotyczący ochrony ofiar przestępstw przeciwko wolności seksualnej

³⁰ Wyrok SA w Lublinie z 12 sierpnia 1999 r., II AKa 98/99, KZS 2000, z. 2, poz. 41.

³¹ Uchwała SN z 21 grudnia 1972 r., OSNKW 1973, nr 2-3, poz. 18.

³² Wyrok SA w Krakowie z 15 lutego 1996 r., II AKa 2/96, „Prokuratura i Prawo” (dodatek) 1996, nr 10, poz. 20; zob. też głosę aprobowaną J. Gurgula w: „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 2, poz. 115.

³³ K. Bajończyk, B. Zadumińska, *Raport z wyników monitoringu. Przestrzeganie praw człowieka...*, s. 7.

³⁴ Ustawa z 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. nr 17, poz. 155).

i obyczajności, które w chwili czynu nie ukończyły 15 lat, przed powtórna wiktyimizacją ze strony organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, wynikającą głównie z wielokrotności przesłuchań w toku całego postępowania. Istotne jest również zapewnienie pokrzywdzonemu jak najkorzystniejszych warunków do swobodnego złożenia zeznań w charakterze świadka oraz zminimalizowanie stresu wywołanego przesłuchaniem i odtwarzaniem przebiegu przestępstwa, a tym samym powracaniem przeżyć, które mogą powodować zaburzenia funkcjonowania organizmu, w tym pamięci³⁵. Ochrona małoletniego pokrzywdzonego realizowana jest przez określoną w art. 185a k.p.k. zasadę jednorazowego przesłuchania (co podkreślono użyciem słowa „tylko”). Ponowne przesłuchanie jest możliwe tylko wtedy, gdy wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub zażąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego³⁶.

Zdaniem Z. Eichstaedta, ponowne przesłuchanie z powodu ujawnienia istotnych okoliczności można w istotny sposób ograniczyć m.in. przez dokładne przeprowadzenie czynności przesłuchania w fazie postępowania przygotowawczego. Jest to zadanie trudne, gdyż to jedna z pierwszych czynności dowodowych w postępowaniu przygotowawczym. Aby ograniczyć liczbę przesłuchań do niezbędnego minimum, należy dążyć do takiej sytuacji, aby podczas przesłuchania pokrzywdzonego podejrzany miał już obrońcę³⁷.

W literaturze podnosi się również, że brak możliwości zaskarżenia decyzji o ponownym przesłuchaniu pokrzywdzonego w rozumieniu art. 185a k.p.k., a także brak przykładowego wyliczenia okoliczności uzasadniających ponowne przesłuchanie pokrzywdzonego daje właściwie nieograniczone możliwości ponownego przesłuchania pokrzywdzonego pod pretekstem istnienia istotnych okoliczności, co może mieć miejsce np. w przypadku, gdy oskarżony przedstawia odmienną wersję zdarzenia bądź składa odmienne wyjaśnienia od pokrzywdzonego³⁸.

---

³⁵ Uchwała SN z 30 listopada 2004 r., I KZP 25/04, OSNKW 2004, nr 11–12, poz. 101. Zob.: L. Falandysz, *Pokrzywdzony w prawie karnym i wiktyimologii*, Warszawa 1980, s. 182; C. Kulesza, *Rola pokrzywdzonego...*, s. 66; S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, wyd. VII, Warszawa 2003, s. 377; B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2004, s. 960; J. Bosonoga, *Przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 1, s. 63; P. Świerk, *Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego na podstawie art. 185a kodeksu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 5, s. 149.

³⁶ Zob. wyrok SN z 24 listopada 2008 r., V KK164/08, OSNKW 2008, nr 2295; wyrok SN z 14 listopada 2009 r., III KK176/09, Lex nr 553885; postanowienie SN z 24 listopada 2010 r., I KZP 21/10.

³⁷ K. Eichstaedt, *Glosa aprobująca do uchwały SN z 30.11.2004 r.*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 2, s. 151.

³⁸ D. Tarnowska, *Przesłuchanie pokrzywdzonego przestępstwem określonym w rozdziale XXV k.k., który w chwili czynu nie ukończył 15 lat (art. 185a k.p.k.)*, „Przegląd Sądowy” 2004, nr 10, s. 85.

Jak wskazuje praktyka, mimo kilkuletniego okresu obowiązywania art. 185a k.p.k., o wiele częściej do ponownego przesłuchania pokrzywdzonego dochodzi nie z powodu wysunięcia takich żądań przez oskarżonego, ale z powodu wyjścia na jaw istotnych okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania małoletniego. Z danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że np. w 2008 r. z art. 185a k.p.k. liczba przesłuchań małoletniego pokrzywdzonego, który był przesłuchiwany (rozd. XXV i XXVI k.k.), wyniosła 5153, z czego jeden raz przesłuchano 4949 małoletnich, a 204 więcej niż raz z powodu nowych okoliczności (80) i na żądanie oskarżonego (44). Z art. 185b k.p.k. liczba przesłuchań małoletniego ogółem wyniosła 873, w tym jeden raz 851, więcej razy 22 z powodu nowych okoliczności (19) i na żądanie oskarżonego(3)³⁹.

Rozwiązanie przewidziane w art. 185a k.p.k. należy odnosić zarówno do postępowania przygotowawczego, jak i jurysdykcyjnego. Użycie słowa „oskarżony”, a nie „podejrzany” przy określeniu wyjątków świadczy o braku przeszkód do przeprowadzenia przesłuchania w tym trybie pokrzywdzonych tak w fazie postępowania przygotowawczego, jak i sądowego. Stanowisko takie reprezentowane jest przez orzecznictwo i doktrynę⁴⁰.

Przesłuchanie takie powinno odbywać się w odpowiednich warunkach przy udziale biegłego psychologa oraz przedstawiciela ustawowego lub osoby, pod której stałą pieczę pokrzywdzony pozostaje. Dlatego też jednym z istotnych elementów działań podejmowanych na rzecz zapobiegania wtórnej wiktymizacji ofiar, szczególnie małoletnich, jest tworzenie na terenie jednostek Policji przyjaznych pokoi przesłuchań, nazywanych „Niebieskimi Pokojami”. Jak wynika z danych Policji, na terenie kraju funkcjonuje ok. 305 tego rodzaju pomieszczeń, z czego 238 znajduje się w budynkach jednostek Policji, 11 w sądach i prokuraturze, 18 w Powiatowych Centrach Pomocy Rodzinie, a pozostałe 38 w budynkach instytucji rządowych, samorządowych, placówek medycznych organizacji i fundacji działających na rzecz dzieci, młodzieży, rodziny i przeciwdziałania uzależnieniom. W wielu przypadkach na poziomie lokalnym Policja współpracuje z władzami samorządowymi, instytucjami i organizacjami pozarządowymi oraz prowadzi konsultacje odnośnie do standardów, jakie powinny te pomieszczenia spełniać, ze specjalistami Fundacji Dzieci Niczyje, która była inicjatorem zawiazania w 2007 r. Koalicji na rzecz Przyjaznego Przesłuchiwania Dzieci⁴¹. Pokój przesłuchań dla dzieci składa się on z dwóch pomieszczeń: w jednym (wyposażonym w odpowiednie meble,

³⁹ Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości, [online] <www.dziekoswiadek.pl>.

⁴⁰ Uchwała SN z 30 listopada 2004 r., I KZP 25/04, OSNKW 2004, nr 11–12, poz. 101. Zob.: T. Grzegorzcyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2003, s. 498; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, wyd. II, Warszawa 2004, s. 801; R. A. Stefański, [w:] Z. Gostyński (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, wyd. II, Warszawa 2003, s. 856.

⁴¹ *Przyjazne pokoje przesłuchań*, <www.policja.pl/portal/pol/716/7158/Przyjazne_pokoje_przesluchan.html>.

zabawki, ozdoby itd.) prowadzone jest przesłuchanie dziecka z udziałem psychologa i sędziego, zaś drugie (tzw. techniczne) przeznaczone dla pozostałych osób dorosłych uczestniczących w procedurze (prokurator, adwokat). W pokoju technicznym znajduje się aparatura audio-wideo, mikrofon i głośniki potrzebne dla nawiązania kontaktu z prowadzącym przesłuchanie dziecka. Pokoje te najczęściej połączone są lustrem weneckim⁴².

Na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego zostało utworzonych 11 takich „Niebieskich Pokoi”, w tym 4 przeznaczono do przesłuchania dzieci (Giżycko, Iława, Kętrzyn, Lidzbark Warmiński), zaś 7 do przesłuchania zarówno dzieci, jak i dorosłych ofiar przestępstwa (Olsztyn, Ostróda, Nowe Miasto Lubawskie, Pisz, Elbląg, Węgorzewo, Olecko). Wszystkie pokoje zostały wyposażone w lustro weneckie i profesjonalny sprzęt audio-wideo⁴³.

Na koniec rozważań wskazać należy jeszcze inne przepisy umożliwiające ochronę praw osoby pokrzywdzonej w trakcie postępowania karnego:

a) niejawność postępowania, jeżeli jawność mogłaby naruszyć ważny interes prywatny lub też na żądanie osoby, która złożyła wniosek o ściągnię (art. 360 § 1 pkt 4 i 2 k.p.k.);

b) przesłuchanie osoby pokrzywdzonej przez sąd pod nieobecność oskarżonego, jeżeli jego obecność mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania (art. 390 § 2 k.p.k.);

c) zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości pokrzywdzonej lub zastrzeżenie jej danych odnoszących się do miejsca zamieszkania, z uwagi na uzasadnioną obawę niebezpieczeństwa dla życia i zdrowia, wolności albo mienia – w znacznych rozmiarach pokrzywdzonej lub osoby jej najbliższej (art. 184 § 1 i art. 191 § 3 k.p.k.);

d) możliwość okazania przez lustro weneckie zamiast okazania bezpośredniego w celu wyłączenia możliwości rozpoznania osoby pokrzywdzonej przez osobę okazywaną (art. 173 § 2 k.p.k.).

Wzmocnienie ochrony interesów pokrzywdzonego nastąpiło również w wyniku nowelizacji kodeksu karnego z 5 listopada 2009 r.⁴⁴ poprzez wprowadzenie istotnej zmiany, a mianowicie znaczne rozszerzenie środka karnego w postaci nakładanego na sprawcę przestępstwa obowiązku naprawienia szkody (art. 46) w razie skazania także za przestępstwo z art. 197, tudzież umożliwienie orzeczenia obowiązku zadośćuczynienia za krzywdę, a więc nie tylko za szkodę materialną, ale także za szkodę o charakterze niematerialnym (istnieje możliwość orzeczenia tego obowiązku również z urzędu, pomimo braku wniosku osoby uprawnionej np. z powodu zastraszenia przez sprawcę lub nieporadności ofiary).

⁴² Przyjazne przesłuchanie dziecka. Przyjazny Pokój Przesłuchań Dzieci, [online] <www.dzieckoswiadek.pl/pokoj.php?PID=9>.

⁴³ Przyjazne pokoje...

⁴⁴ Dz.U. z 2009 r., nr 206, poz. 1589.

Nie można również pominąć nowelizacji z 2010 r.⁴⁵, która w istotny sposób dokonała zabezpieczenia interesów pokrzywdzonych w przypadku, gdy wobec sprawcy zastosowano warunkowe zawieszenie kary pozbawienia wolności. Należy tu wskazać art. 72 § 7a k.k., tj. możliwość orzeczenia wobec oskarżonego powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym w określony sposób lub zbliżania się do pokrzywdzonego.

Przytoczone przepisy i procedury niewątpliwie powinny się przyczynić do zapobiegania lub zmniejszenia skali tzw. wtórnej wiktyimizacji wśród ofiar zgwałcenia, przy czym nadal należy dążyć do opracowania procedur skutecznej interwencji oraz pomocy dla pokrzywdzonych zgwałceniem, w szczególności utworzenia instytucji świadczących wszechstronną, profesjonalną, nieodpłatną i wyczerpującą pomoc medyczną, psychologiczną, psychiatryczną i prawną, powstania funduszu kompensacyjnego służącego zadośćuczynieniu krzywdom doznany przez tę grupę ofiar oraz przygotowania przepisów i procedur umożliwiających skuteczną ochronę ich praw majątkowych. Ponadto zmierzać należy do zwiększenia intensywności szkoleń dla funkcjonariuszy Policji, prokuratorów i sędziów w zakresie należytego traktowania ofiar, w tym uczulenia organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości na konieczność uwzględnienia przeżyć kryzysowych pokrzywdzonego. W placówkach służby zdrowia należy wprowadzić odpowiednie procedury pomocy dla ofiar tego rodzaju przestępstw oraz wyposażyć je w specjalistyczne pakiety pozwalające na skuteczne zebranie i zabezpieczenie materiału dowodowego, co również przyczynić się powinno do zapobiegania wtórnej wiktyimizacji.

Summary

Prevention of recurrent victimization in the case of victims of sexual offence of rape – chosen procedural aspects

Keywords: rape, sexual offence, recurrent victimization, victim.

The subject of the article is to consider certain procedural aspects concerning the prevention of recurrent victimization in the case of victims of a sexual offence. The author of the article presents the most important international documents defining the procedural standards toward victims of a sexual offence and the position of such victims in penal proceedings. Furthermore, the author points at inappropriate methods of treating rape victims, ways of interrogating them and shortcomings in professional training with respect to such victims. Finally, the author discusses actions taken to improve the situation of rape victims by Polish government and non-government organizations.

---

⁴⁵ Dz.U. z 2010 r., nr 125, poz. 842.